

2018 TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ KAZANIMLARIN ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Dilek ÜNVEREN KAPANADZE¹

* Bu makale, 04-06 Ekim 2018 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen XI. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretimi, Isparta, dilekkapanadze@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3415-9274.

Geliş Tarihi: 17.12.2018 Kabul Tarihi: 14.05.2019

Öz: Eğitim hedeflerinin kuramsal genel çerçevesinde meydana gelen değişimler ve bilişsel psikolojinin bulguları eğitim-öğretimin her aşamasına yansımış, haliyle eğitimin önemli bir unsuru olan öğretim programlarının yapısı ve kazanımlarına da etki etmiştir. Özellikle üst düzey düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtmacı düşünme, analitik düşünme, metabilisel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal) düşünme becerilerinin öğrencinin problem çözme sürecinde işe koşulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Tarama modelinde nitel araştırma yöntemine göre geliştirilen bu çalışmada doküman inceleme yöntemiyle veriler toplanmıştır. Araştırmanın evrenini 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki tüm kazanımlar; örneklemini ise amaçlı örneklem yolu ile seçilmiş 1-8. Sınıflara ait ortak kazanımlar oluşturmaktadır. Bu kazanımlardaki üst düzey düşünme becerileri tespit edilmiş, bu yolla elde edilen veriler, gruplandırılıp betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ayrıca metin incelemelerinde kullanılan içerik analizi yöntemiyle elde edilen olguların belli başlıklar şeklinde tasnif edilmesi anlamına gelen kategorisel analiz tekniği kullanılarak tespit edilen bulgular tablolar halinde de sunulularak değerlendirilmiştir. Bu süreçte, çalışmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla değerlendiriciler arası güvenilirliğe bakılmış ve %91 oranında uzlaşa sağlanmıştır. Araştırma sonucunda Türkçe öğretim programında yer alan beceri alanlarında ifade edilen kazanımlarda bahsi geçen düşünme becerilerine yönelik kazanımlar görülmüş ve bu düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik açıklamalarda da yer almıştır. İhtiyaca dayalılık ve davranışa dönüklük ilkeleri çerçevesinde, kazanımların bahsi geçen düşünme becerilerini kazandıracığı sonucuna da ulaşılmıştır. Son olarak düzey düşünme becerilerini geliştirme yolları üzerinde durulmuş ve bu becerileri geliştirmeye yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, üst düzey düşünme becerileri, Türkçe öğretim programı, kazanımlar

ANALYZING LEARNING OUTCOMES OF NEW TURKISH TEACHING CURRICULUM IN TERMS OF HIGHER-ORDER THINKING SKILLS

Abstract:

The changes in the theoretical framework of educational objectives and the findings of cognitive psychology have been reflected in every stage of education and have influenced the structure and achievements of the curriculum as an important element of education. Especially higher-order thinking skills as critical thinking, creative thinking, reflective thinking, analytical thinking, metacognitive thinking, lateral thinking skills have become necessity to be used during problem solving process. This study was designed as survey model and by using document analysis method, the higher-order thinking skills in the Turkish Teaching Curriculum were identified and the data obtained were grouped and explained in descriptive way. In addition, the findings obtained were classified into specific headings by using the content analysis technique. At the end of the research, higher-order thinking skills were identified in learning outcomes, skills of Turkish teaching curriculum and in their explanations. In the framework of the principles of need-based and behavioral approaches, it was concluded that the learning outcomes in the Turkish program can help gaining and developing thinking skills. Finally, ways, techniques and suggestions to develop and improve higher order thinking skills were presented.

Keywords: Turkish teaching, higher-order thinking skills, Turkish teaching curriculum, learning outcomes

1. Giriş

Hızlı ve baş döndürücü gelişmelerin yaşandığı dünyamızda her alanda meydana gelen değişimler söz konusudur. Bu değişimlerin etkilediği önemli alanlardan biri de eğitimidir. Bilgi toplumuna erişmek için geçen zamanda, bilgiye dayalı değişimler; bireylerin eğitimden beklentileriyle ilgili de değişmelere neden olmuştur. Bilgi toplumu ve küreselleşme yolunda değerlerin değişmesi ve yeni eğitim paradigması (Genç, 2015), eğitimle ilgili yapılan çalışmalarda mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur.

Eğitim hedeflerinin kuramsal genel çerçevesinde meydana gelen değişimler ve bilişsel psikolojinin bulguları eğitim-öğretimin her aşamasına yansımış, haliyle eğiti-

min önemli bir unsuru olan öğretim programlarının yapısı ve kazanımlarına da etki etmiştir. Özellikle üst düzey düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal) düşünme becerilerinin öğrencinin problem çözme sürecinde işe koşulması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Algının geliştirilmesi, etrafta olup bitenlere duyarlı olmak ve karşılaşılan problemlere ve alternatif çözüm yollarına eleştirel bir bakış açısı geliştirmek, düşünme becerilerinin hemen başındaki olgulardır. Dikkat, anlamak, nüfuz ederek okumak, duyumsatılmak istenenleri yakalayabilmek düşünme becerileri içinde ele alınır. Bilgileri benzer ya da farklı özelliklerine göre gruplayabilmek, bu gruplarla ilgili seçenekler meydana getirmek, bir bütünü amacına uygun parçalara ayırabilmek, bu parçaları yeniden bir araya getirerek yeni ve özgün bütünler meydana getirmek de düşünme becerilerindedir (Başar, 1998).

Bu anlamda düşünme, hatırlama, zihinsel süreçleri çalıştırma ve işe koşma, akıl yürütme, sorun çözme ve eleştiriye yönelik zihinsel aktif süreçler olarak ifade edilebilir. Bununla beraber akıl yürütme, problem çözme, çıkarsama, yordama gibi üst düzey zihinsel/bilişsel becerilerin öğrenci merkezli hazırlanan programlarda bulunması program hedeflerine ulaşmada hayati önem arz etmektedir.

Çağdaş dünyanın ve yaşam tarzının ortaya çıkardığı gereksinimler, günümüz bireylerinin belli düşünme becerilerine sahip olmasını da gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Öğrenme-öğretme süreçlerinde eskiden olduğu gibi bilginin doğrudan aktarılması yerine düşünmeyi öğrenme, düşünme becerilerine sahip olma önem kazanmış bir durumdur. Bu nedenle çağdaş okul tasarımlarında düşünen, üreten, bilgiye ulaşma yollarını bilen öğrencilerin yetiştirilmesine uğraşmakta, üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik programlar ve öğrenme-öğretme ortamları hazırlanmaktadır. Bu nedenle öğretim programları içerisinde yer alan kazanımların bu üst düzey düşünme becerileri bağlamında onun uygulayıcıları olan öğretmenler tarafından bunları gerçekleştirecek şekilde öğrenme-öğretme sürecinde işe koşulması hayati önem arz etmektedir. Bu anlamda bu çalışmanın amacı, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen kazanımlardaki üst düzey düşünme becerilerini tespit etmek, açıklamak; üst düzey düşünme becerilerini geliştirme yolları üzerinde durmak ve temel becerileri geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı özel amaçları başlığında hedefler şu şekilde açıklanmaktadır:

Öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük

içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir (Ankara, 2018).

Bu amaçla hazırlanan programda öğrencilerin üst düzey beceriler adı da verilen bir takım becerilere sahip olması hedeflenmiştir.

Eleştirel Düşünme

Eleştirel düşünme; olguları ayırıştırma, düşünceleri ortaya koyma ve organize etme, üretilen bu düşünceleri savunma, karşılaştırma, çıkarımlarda bulunma, ifade edilen tartışmaları değerlendirme ve problem çözme gibi zihinsel yetenekler sürecidir (Chance, 1986). Eleştirel düşünme, tartışılan düşüncenin anlaşılmasının ve değerlendirme yapılabilmesinin sistemli ve etkin sürecidir. Tartışmalar en az iki unsur arasındaki ilişki hakkındaki bir düşünceyi destekleyen ya da reddeden delilleri içerir. Eleştirel düşünen bireyler bu tartışmaların tek bir yolunun olmadığını ve ortaya konan her düşüncenin genel bir kabul olmayacağını bilir ve kabullenir (Mayer ve Goodchild, 1990). Eleştirel düşünme, bütün fikirleri anlayabilmek, anlamlandırabilmek, açıklayabilmek için gerçekleştirilen aktif, etkili, yapılandırılmış ve kullanışlı bir zihinsel süreçtir (Royalty, 1995). Eleştirel düşünme, gerçeği objektif bir şekilde algılama sürecini ifade eder. Bu anlamda eleştirel düşünme; bilgiye dayalı olarak akıl yürütmelerin ortaya konmasıdır. Gerçeği bütün olarak algılamak, tüm olumlu-olumsuz taraflarını araştırmak ve onun hakkında bir yargıyı ortaya koymaktır (Kaya ve diğerleri, 2012).

Öğrenme ortamlarında eleştirel düşünme ise daha çok yapılandırmacı yaklaşım ile birlikte değerlendirilir. Eleştirel düşünme, yapılandırmacı yaklaşımın ve çağdaş öğrenme kuramının önemle vurguladığı temel insan özelliklerinden biridir. Eleştirel düşünme, bilgiye ulaşmada, kullanmada ve üretmede problemi belirleyip ona çözümler sunmada bireyde geliştirilmesi istenen önemli bilişsel ve duyuşsal bir özelliktir. Zira eleştirel düşünme, bireyin kendi öğrenme süreçlerinin denetimini sağlayan ve onu geliştiren önemli bir ektir. Bu yönden öğrenme sürecinde bağımsız olmayı da ifade eden bir olgudur (Aşkar ve diğerleri, 2005). Bu çalışmada eleştirel düşünme, öğrenme ortamlarında özerk ve üretici öğrenci yetiştirmedeki yeri bağlamında ele alınmıştır.

Yaratıcı Düşünme

Yaratıcı düşünme; keşfetmeyi merkeze alan, yeniliği telkin eden ve arayan, geçmişten beri var olan problemlere yeni çözüm metotları sunan, orijinal fikirlerin oluşmasını sağlayan bir düşünce biçimidir. Bilgi çağında, bilginin üretildiği her platformda mutlaka bulunması ve geliştirilmesi gereken bir olgudur. Yaratıcı düşünme, özgürlüğü telkin eden, dinamik ve üretmeyi temele alan bir süreci ifade eder (Yenilmez ve Yolcu, 2007). Bilişsel gelişimi merkeze alan kuramcılar yaratıcılık ile ilgili olarak zihinsel gelişim basamaklarıyla aynı doğrultuda bir yaklaşımı ifade etmek kaydıyla yaratıcılığı

problemin çözümünde esnek olma ve bütün süreçlerin sonunda meydana getirilen üründe özgün olma şeklinde tanımlanmaktadır (Ülgen, 1997). Modern eğitim kuramlarının vurguladığı problem çözme ve ürün ortaya koyma becerileri için özellikle büyük önem arz eden yaratıcı düşünme becerisi, tüm derslerde desteklenmesi gereken bir alan olarak bu çalışmada yer bulmuştur.

Yansıtıcı (Yansıtmacı) Düşünme

J. Dewey (1933) yansıtıcı düşünmeyi temel öngörüler ve bilginin ortaya çıkarılması sürecinde ortaya çıkabilecek olası sonuçların belli zihinsel süreçlerde ele alınması şeklinde ifade etmiştir. Dewey'e göre, yansıtıcı düşünme bir eğitimsel amaca yönelik olmalıdır. Düşünme becerisinin insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği şüphesiz bu beceridir. Ancak yansıtıcı düşünmenin önermelerini de ifade etmek önemlidir. Yansıtıcı düşünme, yeknesak eylemlerden ve içgüdüsellikten özgür kılar. Öngörülerini yönlendirmemize ve farkında olduğumuz amaç ya da sonuçlar yönünde plan yapmamıza olanak verir. Hedeflere ulaşmada bilinç merkezli bir hareket alanı tesis eder. Ne ile karşı karşıya olduğumuzu fark ettirir, içgüdüsel eylemleri akıl ekseninde bir fiile dönüştürmeye el verir.

Temelinde yansıtma (reflection) kavramının yer aldığı bu düşünme becerisi genel olarak deneyimlerin daha önceden elde edilmiş olan bilgilerin de işe koşularak yeni bilginin üretilmesi, yeni yolların geliştirilmesine yardım edecek bilişsel sorgulamaları ifade eder (Kaya ve diğerleri, 2012). Özü itibarıyla yansıtıcı düşünme şudur: Herhangi bir deneyimin hatırlandığı, üzerinde düşünüldüğü ve genellikle belli bir amaç göz önüne alınarak değerlendirildiği süreç olarak tanımlanabilir. Öğrencilerin, farklı yaşantılarında işlerini kolaylaştıran yolları ya da yaptıkları hataları dikkate alarak bir sonraki yaşantılarda bu bilgileri kullanmaları yansıtıcı düşünme becerisi kapsamında yer alır. Dewey de elde edilen bilginin sonraki deneyimlere aktarılmasının önemine vurgu yapmıştır.

Analitik Düşünme

Analitik düşünme, bütünü parçalarına ayırarak parçalar arasındaki detayları görmedir. Analitik düşünme stiline sahip bireyler, bir problemin çözümüne ulaşmayı hedefledikleri zaman problemin belirgin parçalarını ve özelliklerini düşünürler. Analitik düşünmeyle ilgili olarak R.A Dewey (2007), bu beceriye sahip bireylerin ayrıntılara odaklanmak gibi özelliklerinin yanında, problemi belli bir sırayla çözebileceklerini, hangi alt adımlardan oluştuğunu, bunların ne anlama geldiğini bilebileceklerini; yine öngörülen her adımın ne ifade ettiğini anlayabileceklerini ifade etmektedir.

Metabilişsel (Üst Bilişsel) Düşünme

Metabiliş bireyin kendi zihinsel süreçlerinin farkındalığını ve bilgisini ifade eden bir kavramdır. Ayrıca bu bilginin kontrolünü de ele almayı ortaya koymaktadır (Flavell, 1985). Eğitim Bilimleri Sözlüğü'nde üst biliş, bireyin bir öğrenmenin her aşama-

sında bilişsel strateji ve görevin gerekleri ile ilgili olarak kendisiyle iletişim kurması şeklinde tanımlanmıştır (Demirel, 2010). Başka bir deyişle, bireyin öğrenmeyi hangi yollarla daha etkili olarak gerçekleştirdiğini fark etmesini sağlayan beceridir. İnsanların düşünceleri üzerine düşünmeleriyle bir işlemi gerçekleştirme sürecinde uyguladıkları aşamaları gözden geçirmelerini ve bir problemi çözerken ya da bilgiyi öğrenirken hangi yolun o kişi için daha işlevsel olduğunun tespit edilmesini sağlayan düşünme türüdür.

Lateral (Yanal) Düşünme

Yanal ya da etraflı düşünme öğrencilerin farklı bakış açılarıyla bir olaya bakmalarını sağlayan düşünme becerisidir. Bir problem durumunun çözümünde alternatif çözüm yollarının üretilmesini sağlar. Yanal düşünme; sorun çözmeye en mantıklı çıkış noktasının çabucak kullanılması yerine yaratıcı, empatik, olumlu, olumsuz, nesnel ve öznel bilgilerin dikkate alınarak çözümler üretilmesini böylece en iyi çözüm yolunun bulunmasını sağlayan beceridir.

Öğrenme ortamlarının her kademesinde, öğrencilerin alt yapıları ve yetenekleri doğrultusunda düşünme becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği ve öğretimin temel amacının bu olması hususunda alan yazın uzlaşmaktadır (İpşiroğlu, 2002; Lipman, 1994; Özden, 1998). Bu bağlamda, Türkçe dersleri hem dilsel becerileri hem de düşünsel becerileri öğrencilere kazandırabilme açısından uygun ortamlar sağlayabilmektedir (Aslan, 2007; Aslan, 2009; Güzel, 2006; Sever, 2002). Çağdaş dil ve edebiyat öğretiminde amaç öğrencilerin duyularını, okuma kültürlerini, yazılı kültürle etkili iletişime girebilme becerilerini, dilsel becerilerini ve düşünme becerilerini geliştirmektir (Aslan, 2007 ve 2009; Sever, 2002). Bu derslerde öğretmen dersin amaçlarını gerçekleştirirken bir yandan da uygun metin ve etkinliklerle öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi hedeflemelidir (Passmore, 2010).

Tuncer (2010), Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi alanındaki çalışmasında ilköğretim birinci ve ikinci kademe okuduğunu anlama kazanımlarının içerdiği üst düzey becerilere bakmış, burada; ayırt etme, takip etme, tahmin etme, ilişki kurma, karşılaştırma yapma, sınıflandırma yapma, çözüm üretme/önerme, sorgulama, yorumlama/değerlendirme becerilerine denk gelen anlama kazanımlarını ortaya çıkarmış; öğretmenlerin Türkçe derslerinde okuma etkinliklerinde öğrencilere rehberlik ederek onların sürece etkin katılımlarını sağlamalarının ve düşünme becerilerinin geliştirmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Aslan (2010), düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları konulu çalışmasında, söz konusu öğretim programlarını ya da kazanımlarını ele almamış, bu derslerin doğası gereği öğrencilere düşünsel becerilerin kazandırılması bakımından uygun ortamlar sağladığı, bu bağlamda öğretmen ve öğretmen adaylarına eğitimler verilerek, metinlerden yararlanarak öğrencilere bu becerileri nasıl kazandıracaklarının öğretilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Kurudayıoğlu ve Çetin (2015), Türkçe öğretiminde dil becerileri ve temel becerileri konu aldıkları çalışmalarında üst düzey düşünme becerilerinden sadece eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi ele almışlar, ancak bu becerilerin programdaki ve kazanımdaki yerini inceleyen bir çalışma yapmamışlar, Türkçe derslerinde bu becerilerin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapıp bazı öneriler sunmuşlardır.

Çağdaş dünyanın ve yaşam tarzının ortaya çıkardığı gereksinimler, günümüz bireylerinin belli düşünme becerilerine sahip olmasını da gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Öğrenme-öğretme süreçlerinde eskiden olduğu gibi bilginin doğrudan aktarılması yerine düşünmeyi öğrenme, düşünme becerilerine sahip olma önem kazanmış bir durumdur. Bu nedenle çağdaş okul tasarımlarında düşünen, üreten, bilgiye ulaşma yollarını bilen öğrencilerin yetiştirilmesine uğraşılmakta, üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik programlar ve öğrenme-öğretme ortamları hazırlanmaktadır. Bu nedenle öğretim programları içerisinde yer alan kazanımların bu üst düzey düşünme becerileri bağlamında onun uygulayıcıları olan öğretmenler tarafından bunları gerçekleştirecek şekilde öğrenme-öğretme sürecinde işe koşulması hayati önem arz etmektedir. Bu anlamda bu çalışmanın amacı, Türkçe Dersi Öğretim Programında (1-8. sınıflar) yer verilen ortak kazanımlardaki üst düzey düşünme becerilerini tespit etmek, açıklamak; üst düzey düşünme becerilerini geliştirme yolları üzerinde durmak ve temel becerileri geliştirmeye yönelik öneriler sunmaktır. Eğitim-öğretimin temel hedefinin üst düzey düşünme becerileri gelişmiş, problem çözen ve üretken bireyler yetiştirmek olması, Türkçe öğretimi alanında bu konuda güncel çalışmaların bulunmaması, 2018 Türkçe Öğretim Programının yeni olması nedeniyle program ve kazanımlar üzerine henüz yeterli çalışma yapılmamış, özellikle de 2018 Türkçe programında ortak kazanımlar bağlamında üst düzey düşünme becerileri adına yapılmış bir çalışmaya rastlanmamış olması gibi sebeplerden ötürü çalışmanın önemli, alan yazına katkı sağlayacak, bu alanda daha kapsamlı çalışmalara alan açacak öncü niteliğinde bir araştırma olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın problem cümlesi ve alt problem cümleleri şunlardır:

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki (1-8) ortak kazanımlar, üst düzey düşünme becerileri açısından nasıl değerlendirilebilir?

Alt problem cümleleri ise;

1. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları eleştirel düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?
2. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları yaratıcı düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?
3. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları yansıtmacı düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?

4. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları analitik düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?

5. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları lateral düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?

6. Türkçe dersi (1-8. sınıf) ortak kazanımları metabilişsel düşünme becerilerine yönelik olması bakımından nasıldır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırma tarama modelinde geliştirilmiştir. Tarama, varlığı bilinen herhangi bir durumu betimlemeyi merkeze alan bir araştırma modelidir. Araştırmaya konu olan her ne varsa kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2009). Nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilen çalışmada veriler doküman inceleme yoluyla toplanmıştır. Türkçe Öğretim Programının (2018) düşünme becerilerine yönelik genel açıklamaları, temel becerileri ve kazanımları taranmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki (İlkokul ve Ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) tüm kazanımlar; örneklemi ise amaçlı örneklem yolu ile seçilmiş 1-8. Sınıflara ait ortak kazanımlar oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak sistemli incelenmesidir. Başarılı bir doküman incelemesinin temel koşulu, konuya ilişkin belgelerin bulunması, incelenmesi ve belli durum ya da görüşleri ortaya çıkartacak bir senteze varlabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılabilmesidir (Karasar, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Doküman inceleme yöntemi temel alınarak Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8) incelenmiş, ortak kazanımlar belirlenmiş ve veriler bu şekilde toplanarak üst düzey düşünme becerileri bağlamında değerlendirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma problemi ve araştırma sonuçlarının yorumlanması ve elde edilen bulguların tartışılması için önce literatür taranmıştır. Bu tarama yapılırken birincil ve ikincil kaynaklara ulaşılmıştır.

Bu kazanımlardaki üst düzey düşünme becerileri tespit edilmiş, bu yolla elde edilen veriler, gruplandırılıp betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Ayrıca metin incelemelerinde kullanılan içerik analizi yöntemiyle elde edilen olguların belli başlıklar şeklinde tasnif edilmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2008) anlamına gelen kategorisel analiz tekniği kullanılarak tespit edilen bulgular tablolar halinde de sunularak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın güvenilirliğinin sağlanması adına uzman incelemesi araştırmanın hemen başında işe koşulmuştur. Uzman incelemesi; araştırma sürecinin ve elde edilen bulguların bilimsel araştırma yöntemleri konusunda yetkin, tarafsız kişilerin deneyimlerinden ve fikirlerinden yararlanılması ya da düşüncelerine başvurulmasıdır. Bu anlamda alan uzmanı olan; üç Türkçe öğretmeni, iki sınıf öğretmeni ve iki program geliştirme uzmanı kazanımların değerlendirilmesi aşamasında sürece dâhil edilmiştir. Veriler birbirleriyle karşılaştırılarak tutarlılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Kazanımlar üst düzey düşünme becerileri bağlamında kategorize edilirken bu alan uzmanları tarafından birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmiş, sonuçlar Miles ve Huberman (1994): Güvenirlik = Görüş Birliği / Görüş ayrılığı + Görüş birliği x 100 formülü kullanılarak değerlendirilmiş, güvenilirlik %91 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler, ilgili tanımlar bağlamında yorumlanmıştır. Buradan sürecin güvenilirliğinin sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Doküman incelenirken inceleycilerin tutarlılığı nitel araştırmaların doğası gereği merkeze alınmıştır.

3. Bulgular

Üst Düzey Düşünme Becerilerinin Görüldüğü Ortak Kazanımlar

Tablo 1. Dinleme/İzleme Becerisi İle İlgili Ortak Kazanımlar

KAZANIM	1	2	3	4	5	6
Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen olayların gelişimi hakkında tahminde bulunur.		x				x
Dinlediklerine/izlediklerine yönelik sorulara cevap verir.	x			x		
Görselden/görsellerden hareketle dinleyeceği/izleyeceği metnin konusunu tahmin eder.		x				x
Dinleme stratejilerini uygular.				x		x
Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.	x			x		
Dinlediklerine/izlediklerine farklı başlıklar önerir.		x				x
Dinledikleriyle/izledikleriyle ilgili görüşlerini ifade eder.	x			x		
Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder.		x				x

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabilşsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Bir konuşmacının karşı tarafa vermek istediği iletiyi, pürüzsüz olarak anlayabilmeyi ve karşıdan gelen uyarana karşı bir tepki ortaya koyabilmeyi (Demirel, 2002) ifade eden dinleme/izleme ortak kazanımlarında araştırmaya konu olan bütün düşünme becerileri görülürken baskın düşünme becerileri ise eleştirel, analitik, yaratıcı ve lateral düşünme becerileridir. Yaratıcı düşünme, yaratıcılıkla birlikte düşüncelerin genellenmesi, düşünme süreçleri, deneyimler ve alınan kararlar şeklinde açıklanabilirken eleştirel düşünme ise tüm bu ulaşılanların değerlendirilmesidir (Üstündağ, 2014). *Tahminde bulunur, tahmin eder, görüşlerini ifade eder*, gibi yapılar yeni ve özgün ürünler ortaya koymaya kapı aralayan yani yaratıcı düşünme becerisini ifade eden kazanım yapıları olarak ifade edilebilir. Bu kazanım eylemleri aynı zamanda farklı bakış açılarıyla bakmalarına imkân veren yapılar olması nedeniyle de lateral düşünme becerisi bağlamında da değerlendirilebilir.

Cevap verir, sözlü olmayan mesajları kavrar, görüş bildirir gibi kazanım eylemleri ise hem bir çözümleyici bir beceriyi hem de zihinde ifade edilen tartışmaları değerlendirmeyi ve problemi çözmeyi ifade etmeleri nedeniyle analitik ve eleştirel düşünme becerilerinin öğrenciye kazandırılacağı hedefleri ifade etmektedir.

Ayrıca *dinleme stratejilerini uygular* ortak kazanımı, metabilşsel düşünme becerisi ile bireyin öğrenme sürecinde kendisi için işlevsel olanı belirlemesi, amaç ya da sonuçlar hakkında planlar yapması yönüyle de yansıtıcı düşünme becerisi içerisinde değerlendirilmesi gereken bir dinleme/izleme kazanımıdır.

Tablo 2. Konuşma Becerisi İle İlgili Ortak Kazanımlar

KAZANIM		1	2	3	4	5	6
KONUŞMA	Hazırlıksız konuşma yapar.		x				x
	Konuşma stratejilerini uygular.			x		x	
	Sınıf içindeki tartışma ve konuşmalara katılır.	x			x		
	Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.			x		x	

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabilşsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Konuşma; duygu, düşünce, tasarım ve isteklerin söz unsuruyla bildirilmesi becerisidir (Sever, 2004). Konuşma içerisinde fiziksel ve zihinsel birtakım süreçleri barındıran önemli ve geliştirilmesi gereken bir beceri alanıdır. Günlük yaşam deneyimleri içerisinde yer alan sorunlar başta olmak üzere formal öğrenme ortamlarında karşılaşılan problemlere çok boyutlu çözümler getirmek gibi özelliği ifade eden yaratıcı düşünme becerisi, bilgiye dayalı akıl yürütmeler süreci olarak ifade edilen eleştirel düşünmenin, analitik ve lateral yapıların ayrıca öğrenme sorumluluğunu üstlenmeyi, deneyimlerin işe koşulmasını ve bilişsel süreçlerin sorgulanmasını gerektiren yansıtıcı düşünme ve

metabolişsel düşünmenin öğrenme süreçlerini düzenleyerek öğrenmenin daha etkili kılınması özelliklerinin bir arada görüldüğü konuşma becerisi ortak kazanımlarıyla, üst düzey düşünme becerilerin merkeze alındığı bir beceri alanı olmuştur.

Hazırlıksız konuşmalar yapma problemin çözümünde esnek olma ve düşünmede özgürlük alanı açma yönlerinden değerlendirildiğinde orijinal, yanal ve yaratıcı düşünmenin oluşabileceği kazanımlardandır. Öğrenme sürecinde kendi stratejisini belirleme ve seçimlerinde kelimelerin Türkçelerini kullanma konusunda bilinçli olarak tercihler kullanma bireyin zihinsel süreçlerinin farkında olmasıyla ifade edilebilir ki bu da haliyle üst bilişin ve yansıtıcı düşünmenin işe koşulabileceğini ortaya koyan kazanımlardandır. Öğrencinin *tartışmalara katılıyor* olması ise bireyin problemin çözümünde tek bir yolun olmadığı düşüncesinden hareket edeceğini ortaya koyan ve analitik ile eleştirel düşünme becerisini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Tablo 3. Okuma: Akıcı Okuma Becerisi İle İlgili Ortak Kazanımlar

OKUMA	KAZANIM	1	2	3	4	5	6
	Okuma stratejilerini uygular.				x		x
Metni türün özelliklerine uygun biçimde okur.					x		

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabolişsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Bir bireyin herhangi bir işi yaparken kendi öğrenme ve düşünme süreçlerinin farkında olması şeklinde ifade edilen metabolişsel düşünme becerisi akıcı okuma kazanımlarının üst düzey düşünme becerilerindedir. Zira metabolişsel düşünme becerisi; bireyin yapmak istediği etkinliğe başlamadan önce kendi düşünce performansına uygun olarak tasarımlarını, *kendini değerlendirmesini* ifade eder. Ayrıca yansıtıcı biliş, *geçmişteki yaşantılarla bağlantı kurmayı* gerektirdiği için öğrenme sürecinde öğrencinin kendi düzenlemesini yapmasıyla da yakın ilişkilidir. Bu anlamda öğrencinin okuma ilgili bir strateji belirliyor olması hem metabolişsel hem de yansıtıcı düşünme becerisiyle ifade edilebilir.

Yine çözüme ulaştıran bir düşünme becerisi olan analitik düşünme becerisi de *metni türün özelliklerine uygun bir biçimde okuma* akıcı konuşmayla ilgili ortak kazanımlarda yer almıştır.

Tablo 4. Okuma: Söz Varlığı İle İlgili Ortak Kazanımlar

KAZANIM		1	2	3	4	5	6
OKUMA Söz Varlığı	Görsellerle ilgili sorulara cevap verir.	x			x		
	Görsellerden hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.		x				x
	Okuduğu metninle ilgili soruları cevaplar.	x			x		
	Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	x			x		
	Okuduğu metindeki hikâye unsurlarını belirler.	x			x		
	Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.		x				x
	Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.	x			x		
	Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.	x			x		

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabilşsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Cevap verir, cevaplar, uygun başlıklar belirler, değerlendirir kazanım eylemleri problemi belirleyip ona çözümler sunma konusunda eleştirel düşünme; problemin belirgin parçalarını ve özelliklerini düşünme boyutuyla da analitik düşünme becerisi olarak değerlendirilebilir. *Tahmin eder* yapıları ise yaratıcı düşünme becerisinin özgün fikirlerin oluşması boyutuyla ele alınabilecek hedef davranışlar anlamında değerlendirebilir.

Tablo 5. Okuma: Anlama İle İlgili Ortak Kazanımlar

		KAZANIM	1	2	3	4	5	6	
Anlama		Görsellerle ilgili soruları cevaplar.	x			x			
		Görsellerden hareketle okuyacağı metnin içeriğini tahmin eder.		x				x	
		Metinle ilgili soruları cevaplar.	x			x			
		Metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	x			x			
		Okuduğu metinle ilgili soruları cevaplar.	x			x			
		Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık/başlıklar belirler.	x			x			
		Okuduğu metindeki hikâye unsurlarını belirler.	x			x			
		Metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler.	x			x			
		Metinle ilgili sorular sorar.	x			x			
		Okuduğu metindeki hikâye unsurlarını belirler.	x			x			
		Metin türlerini ayırt eder.	x			x			
		Metindeki gerçek ve hayali öğeleri ayırt eder.	x			x			
		Okudukları ile ilgili çıkarımlar yapar.	x			x			
		Görsellerle okuduğu metnin içeriğini ilişkilendirir.	x			x			
		Tablo ve grafiklerde yer alan bilgilere ilişkin soruları cevaplar.	x			x			
		Görsellerden ve başlıktan hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder.		x				x	
		Okuduğu metnin konusunu belirler.	x			x			
		Okuduğu metinlerdeki hikâye unsurlarını belirler.	x			x			
	OKUMA		Okuduğu metnin içeriğine uygun başlık belirler.	x			x		
			Hikâye edici ve bilgilendirici metinleri oluşturan öğeleri tanıır.	x			x		
		Okuduğu metindeki kahramanların özelliklerini karşılaştırır	x			x			
		Metinler arasında karşılaştırma yapar.	x			x			
		Medya metinlerini değerlendirir.	x			x			
		Grafik, tablo ve çizelgelerle ilgili soruları cevaplar.	x			x			
		Bilgi kaynaklarını etkili bir şekilde kullanır.			x		x		
		Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular.			x		x		
		Okuduğu metindeki olaylara ilişkin düşüncelerini ifade eder.	x			x			
		Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir.		x				x	
		Metni yorumlar.	x			x			
		Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.	x			x			
		Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder.	x			x			
		Metindeki söz sanatlarını tespit eder.	x			x			
		Grafik, tablo ve çizelgeyle sunulan bilgileri yorumlar	x			x			
		Okuduklarını özetler.	x			x			
	Metinlerin yazılı hali ile medya sunumlarını karşılaştırır	x			x				
	Okuduklarında kullanılan düşünceyi geliştirme yollarını belirler.	x			x				
	Okuduklarını özetler.						x		

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabilşsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Dil öğretiminde amaçlardan biri de anlama becerisini geliştirmektir. Okuma becerisi bu anlamda üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılması adına çok önemli bir beceri alanını oluşturmaktadır.

Eleştirel düşünme becerisi başta temel bilgilerin değerlendirilmesi ve güvenilirliklerinin test edilmesi süreçlerinden sonra, çıkarımların yapılarak şartlı akıl yürütmele- rin işe koşulduğu bir düşünme serüvenini ifade eder. Sorular sorma, bütünü meydana getiren yapıları ayırt etme ve bu parçaların bütün için ne anlama geldiğini anlama, karşılaştırmalar yapma, analizler ortaya koyma, sorgulama, karşılaştırma ve yorum- lama hep eleştirel düşünme becerisi süreçlerinde ifade edilen yapı taşlarıdır. *Cevaplar, belirler, ayırt eder, ilişkilendirir, tanır, karşılaştırır, cevaplar, sorgular, katkısını değerlendirir, yorumlar* türünden kazanım eylemleri bu anlamda, eleştirel düşünme ve analitik dü- şünme becerilerinin yukarıda ifade bu yapı taşlarını ihtiva ediyor olması nedeniyle bu düşünme becerisinin kazandırılmasında değerlendirilebilecek yapılardır.

Okuma ile ilgili söz varlığı ile anlama ortak kazanımlarında eleştirel ve analitik düşünme becerilerinin baskın olduğu görülmektedir. Bir şekilde elde edilen, ulaşılan bilgiyi doğrudan kabul etmek yerine; inceleyerek, sorgulamasını yaparak bir yargıya varma (Semerci, 2000) olarak ele alınan eleştirel düşünme ile fikirlerin ve uygulamala- rın birleştirilmesi sürecini ifade eden analitik düşünme becerisi okuma kazanımlarının merkezinde yer almıştır.

Yine okuma kazanımlarında *tahmin eder, üretir* kazanım eylemleri alternatifler sun- ma ve ürünlerde özgün olma yapılarıyla yaratıcı düşünme ile lateral düşünme beceri- lerinin kazandırılmasına dair kazanımlar olarak değerlendirilmelidir.

Bilgi kaynaklarının etkili kullanılması ve güvenirliliğinin sorgulanması kazanımları bire- yin kendi öğrenme süreçlerinin tamamen farkında olması yönüyle metabilşsel düşün- me; hedeflere ulaşmada, bireyin kendisine bilinç merkezli bir hareket alanı tesis etmesi yönüyle de yansıtıcı düşünme becerisi içinde ele alınabilir.

Tablo 6. Yazma Becerisi İle İlgili Ortak Kazanımlar

KAZANIM		1	2	3	4	5	6
YAZMA	Yazılarını görsel unsurlarla destekler.		x				x
	Yazma stratejilerini uygular.			x		x	
	Şiir yazar.		x				x
	Kısa metinler yazar.		x				x
	Kısa yönergeler yazar.		x				x
	Yazdıklarının içeriğine uygun başlıklar belirler.	x			x		
	Yazma çalışmalarını yapar.		x				x
	Hikâye edici metin yazar.		x				x
	Yazdıklarını zenginleştirmek için çizim ve görseller kullanır.		x				x
	Görsellerdeki olayları ilişkilendirerek yazı yazar.	x			x		
	Yazdıklarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır.	x			x		
	Görselleri ilişkilendirerek uygun başlık belirler.	x			x		
	Yazılarında kelimeleri gerçek, mecaz ve terim anlamları ile kullanır.	x			x		
	Yazdıklarını düzenler.			x		x	
	Yazdıklarını desteklemek için gerektiğinde grafik ve tablo kullanır.		x				x
	Bir işi işlem basamaklarına göre yazar.	x			x		
Yazılarında uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanır.	x			x			
Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler, özdeyişler kullanır.		x				x	

1. eleştirel düşünme 2. yaratıcı düşünme 3. yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme 4. analitik düşünme 5. metabilşsel (üst bilişsel) düşünme 6. lateral (yanal) düşünme

Yaratıcı yazma; bir özgürlük alanı içerisinde eldeki bütün bilgilerle ortaya konulan ürünün herkesinkinden farklı biçimde olmasını ifade eder. Özellikle şiir gibi günlük dilin söz varlığını farklı anlam ilgileriyle kullanmayı gerektiren bir türü yazmak haliyle yaratıcı düşünme becerisini bütün boyutlarıyla kullanmak demektir. Şiir, bilgilendirici metin, hikâye edici metin, kısa metin yazar kazanımları konu seçiminden başlamak kaydıyla öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları, kullanılan yöntem ve teknikler gibi özellikler de düşünüldüğünde yaratıcı düşünme becerisi içerisinde ele alınması gereken kazanımlardır.

Bu kazanımlar aynı zamanda farklı yönlerden bakabilmeyi, alabildiğine geniş düşünebilmeyi, geleneksel düşünme kalıplarının dışına çıkabilmeyi ifade eden lateral düşünme becerisini kazandırmada da kullanılabilir yapıları barındırmaktadır.

Yazma stratejilerini uygular ve yazdıklarını düzenler kazanımları da metabilisel ve yansıtıcı yapılar bağlamında değerlendirilmelidir. Yansıtıcı düşünmenin öğrenme sorumluluğunu üstlenmeyi gerektirmesi ve metabilisel düşünmenin öğrenme süreçlerini düzenleyerek öğrenmenin daha etkili kılınması özellikleri bu kazanımlar için anlamlı özelliklerdir.

Bilginin etkili bir biçimde elde edilme, değerlendirilme ve kullanma becerisine dönüştürülmesini (Demirel, 2002) ifade eden eleştirel düşünme ile beraber analitik düşünme işlem basamaklarını kullanma, uygun geçiş ve bağlantı ifadelerini kullanma, görsellerdeki ilişkileri kullanma türünden kazanımlarda varlık göstermiştir.

Programda yer alan kazanımlar yukarıda ifade edilen olgular ve kazanımların incelenmesinde yine ifade edilen yaklaşımlar bağlamında ele alınmış sınıflarda ve bütün beceri alanlarında ne kadar yer bulduğu aşağıdaki tablolarda gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 7. Dinleme/izleme Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları

Sınıf	DİNLEME/İZLEME Toplam kazanım (f)	Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin kazanım sayıları ve oranları	
		(f)	%
1	11	5	45,45
2	9	6	66,66
3	13	8	61,53
4	13	11	84,61
5	12	7	58,33
6	12	6	50
7	14	11	78,57
8	14	13	92,85

Konuşucunun vermek istediği mesajı net bir şekilde anlayabilme ve söz konusu uyarana tepkide bulunabilme etkinliği (Demirel, 1999) olarak tanımlanan dinleme becerisi; anlaşılan bilgilerin önceki bilgilerle ilişkilendirildiği bir süreç olmanın yanında bu bilgilerle cevap vermeyi de gerekli kılan aktif bir süreçtir. Anlama becerilerinden biri olan dinleme; insan yaşamındaki öğrenmelerin birçoğunda yer almaktadır. Sade-

ce Türkçe dersinde değil, bütün derslerde eğitimine yer verilmesi gereken dinleme/izleme kazanımları (1-8) üst düzey düşünme becerileri bağlamında sınıf düzeyinde incelenmiş, sayı ve oranlar bakımından analiz edilmiştir. Düşünme becerilerinin doğrudan bilişsel alan yeterlilikleriyle ilgili olduğu da düşünüldüğünde 1. Sınıf dışında diğer bütün sınıf kazanımlarında dinleme/izleme kazanımları üst düzey düşünme becerileri anlamında birçok kazanıma sahiptir. En fazla üst düzey düşünme becerisini ortaya koyan kazanımlarda 8. Sınıfta yer alan 14 dinleme/izleme kazanımının 13'ünde öğrencilere kazandırılabilir niteliktedir.

Tablo 8. Konuşma Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları

Sınıf	KONUŞMA Toplam kazanım (f)	Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin kazanım sayıları ve oranları	
		(f)	%
1	4	2	50
2	4	2	50
3	6	4	66,66
4	6	4	66,66
5	7	3	42,85
6	7	3	42,85
7	7	4	57,14
8	7	5	71,42

Gerek fiziki gerekse psikolojik unsurlarıyla dil becerilerinin önemli bir ayağını oluşturan konuşma becerisi; birtakım işaretlerin ve seslerin karşı tarafın zihninde anlam oluşturmalarını ve iletiye dönüşmesini sağlayan fiziksel ve bilişsel bir süreci ifade eder. Dil kazanımının en önemli unsuru olan konuşma, anlatma becerisinin de somut göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında konuşmanın dil becerileri içinde ayrı bir yerinin olduğu görülecektir. Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin olarak konuşma kazanımları incelendiğinde bütün sınıf düzeylerinde var olan kazanımların yarısı ve yarıdan fazlasının bu amaca yönelik olduğu görülmektedir. Eğitimde parça-bütün ilişkisi kurabilme, değerlendirme yapabilme gibi temel davranışların kazandırılmasında konuşma eğitiminden yararlandırıldığı da düşünüldüğünde konuşma becerisi kazanımları bu anlamda üst düzey düşünme becerilerini kazandırma adına oluşturulmuştur denilebilir.

Tablo 9. Okuma Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları

Sınıf	OKUMA		Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin kazanım sayıları ve oranları	
	Toplam kazanım (f)	(f)	%	
1	19	7	36,84	
2	19	9	47,36	
3	28	17	60,71	
4	37	26	70,27	
5	34	22	64,7	
6	35	29	82,85	
7	38	34	89,47	
8	35	31	88,57	

Okuduğunu anlama şüphe yok ki metinle bilinçli ve bir hedefe yönelik etkileşim kurulmasını ifade eden bir süreçtir. Her ne kadar temel tanımları içerisinde yer alan harf ve sesleri tanıma işi olsa da okuma, özü itibarıyla metnin tamamında ifade edilen düşünceyi kavrama işidir. Bunun gerçekleşmesi de metnin okurunun edilgen olmaktan ziyade etkin olmasını gerekli kılan bir beceriyi ortaya koymasıyla mümkündür. Geleneksel okuma öğrencilerden metni okumalarını ve öğretmenin metne yönelik sorularını cevaplama üzerine inşa edilmiş olsa da etkin öğrenme ortamında okuma, bir problem çözme stratejisini ortaya koyma olarak ifade edilebilir. Bu anlamda Türkçe Öğretim Programı okuma kazanımları üst düzey düşünme becerilerini ifade eder yapıdadır. Öğrencilerin 1. Sınıfta okuma becerisini yeni kazanıyor olmaları nedeniyle var olan kazanımların üçte birinden biraz fazla oluşu anlaşılabilir bir durumdur. Bunun dışında kalan diğer sınıflarda okuma beceri alanı üst düzey düşünme becerileri içinde tasavvur edilebilecek olan bilgiyi doğru kodlama, akılda tutma stratejileriyle beraber bilişsel farkındalık olarak nitelendirilebilecek olan etkin öğrenme ile bilgi ve becerileri öğrenme sürecinde işe koşabilecek beceriye olanak sağlayan bir yapıdadır.

Tablo 10. Yazma Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları

Sınıf	YAZMA Toplam kazanım (f)	Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin Kazanım sayıları ve oranları	
		(f)	%
1	13	2	15,38
2	14	7	50
3	17	10	58,82
4	22	9	40,9
5	16	7	43,75
6	14	9	64,28
7	17	11	64,7
8	20	14	70

Yazma ya da yazılı anlatım; zihindeki duygu, düşünce, hayal ve bilgilerin düzenlenerek anlamlı bir biçimde kâğıda dökülmesidir. Yazma; daha çok doğal bir süreçle edinilen dinleme ve konuşmadan farklı olarak ve onlardan sonra, belli bir eğitimle öğrenilen ve geliştirilen bir dil becerisidir (Zorbaz, 2014). Güneş (2013) yazmada işe koşulan zihinsel işlemlerin aynı zamanda zihin yapısını düzenleyen işlemler olduğunu, bundan ötürü yazmanın zihinsel gelişim yönünden okumadan daha önemli olduğunu ifade eder. Bu yönüyle yazma becerisi Türkçe Öğretim Programı kazanımları bağlamında değerlendirilmiştir. Yine temel yazma başlangıcı olan 1. Sınıf dışarıda bırakıldığında yazma becerisi için kazanımların üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılması boyutuyla ortaya konulduğu ifade edilebilir. Özellikle 6,7 ve 8. Sınıf kazanımları bu anlamda etkili bir yazılı anlatımı ifade edebilecek kazanım eylemleriyle oluşturulmuştur.

Tablo 11. Türkçe Öğretim Programı Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları

ÖĞRETİM PROGRAMI		Üst düzey düşünme becerilerine ilişkin kazanım sayıları ve oranları	
Sınıf	Toplam kazanım (f)	(f)	%
1	46	16	34,78
2	45	24	53,33
3	64	39	60,93
4	78	51	65,38
5	66	38	57,57
6	68	47	69,11
7	76	60	78,94
8	75	62	82,66

İnsanlar çevresinde olup bitenleri ana dilleriyle algılar ve yorumlar. Dünyada konuşulan her dil de kendine özgü ve uzlaşımsal yapılar içinde anlam ve anlatma işlevini yerini getirir. Bu anlamda Türkçeyi ana dil olarak konuşan bireylerin dil becerilerinin geliştirilmesi ve bu beceriyi etkili bir şekilde kullanabilmesi de ancak üst düzey zihinsel becerilerin işe koşulmasıyla mümkündür. Türkçe Öğretim Programı Kazanımlarında Üst Düzey Düşünme Becerilerine İlişkin Kazanım Sayıları ve Oranları incelendiğinde formal öğrenme ortamının başlangıcında yer alan 1 ve 2. Sınıf dışında kazanım eylemlerinin üst düzey düşünme becerilerini gerçekleştirme düzeyinin üst seviyede olduğu söylenebilir. Bununla beraber üst düzey düşünme becerilerine ilişkin kazanım ve sayı oranlarının 5,7 ve 8. Sınıf düzeyinde daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Program geliştirmede 'niçin öğretiyoruz' sorusuna yanıt arayan hedefin, öğrenciyi ulaştırmak istediğimiz nokta olduğu bilinen bir durumdur. Öğretim hedefleri, öğrenciye kazandırılmak istenen özellikler ve program çerçevesinde öğrencilerin davranışlarında gerçekleşmesi istenen değişiklikler olarak ifade edilebilir. Öğretim Programlarının Amaçlarında ilkökul ve ortaokul ile ilgili bölümlerinde yer bulan «beceri ve yetkinlik kazanmış» (Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2018) şeklinde ifade edilen ve bu bağlamda 1-8. sınıflar için dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerine göre gruplandırılarak sınıf düzeylerine göre farklı başlıklar altında verilen kazanımlar ve kazanımların altında yapılan açıklamalar incelenmiş üst düzey düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal) düşünme bece-

rilerinin kazanımların belli oranda yer bulduğu ve kazanımların referanslarında bu düşünme becerilerini ortaya koyan yapılara yer verildiği tespit edilmiş, bu düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik açıklamalarda da yer almıştır. Bu bağlamda çalışma, Kurudayıoğlu ve Çetin (2015) tarafından, önceki Türkçe programı üzerine yapılan çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir. Buradan, Türkçe öğretim programlarını hazırlanırken temel dil becerilerinin yanı sıra düşünme becerilerinin de program tasarımında göz önünde bulunduğu sonucuna ulaşılabılır.

Çalışmada ortaya çıkan sonuçlara göre, kazanımların birçoğu, doğrudan doğruya bir ya da birden fazla düşünme becerisini ifade eden, bunu açık bir şekilde ortaya koyan bir yapıda değildir. Örneğin, grafik, tablo yorumlama etkinlikleri ve bunların değerlendirmelerine yönelik kazanımlarda hem eleştirel düşünme hem de yansıtıcı düşünmenin özellikleri bir arada görülmektedir. Bu düşünme biçimleri doğaları gereği birbirini tamamlar niteliktedir ve bu alandaki başka çalışmaların bulgularına da yansıdığı gibi, çoğu zaman okuma ve yazma kazanımlarının bu duruma uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Ergüven, 2011; Gürkaynak vd., 2008; Moon, 2004).

Bu kazanımların üst düzey düşünme becerileri bağlamında kazandırılmasını sağlayacak olan kişiler öğretmenlerdir. Bunların kazandırılması ve kazanımların bu şekilde bir düşünmeye imkân vermesi ancak öğretmen yeterlilikleriyle mümkün olacaktır. Bu anlamda bu üst düzey becerilerin kazandırılması öğretmen tutumları, onların duyuş ve düşünüş tarzlarıyla yakından ilgilidir. Tuncer (2010) de, dil ve edebiyat derslerinde düşünme becerilerinin geliştirilmesi konulu çalışmasında, bu yönde bulgulara ulaşmış, üst düzey düşünme becerilerinin programda yer aldığını ancak asıl işin rehber konumunda olması gereken öğretmenlere düştüğünü, onların öğrencilerin bireysel farklılıklarını ve gelişimlerini de göz önünde bulundurarak özellikle okuma etkinliklerinde düşünme becerilerini geliştirmeleri gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, düşünme becerileriyle ilgili teknikler öğrencilere öğretilerek program desteklenmelidir. Bu öğretme sürecinin bütün disiplinlerde ve tavizsiz bir şekilde yapılması, programda belirtilen amaçlara uygulama alanında ulaşılmasını sağlayacaktır.

‘Her sınıf düzeyinde bu üst düzey düşünme becerilerine yer verilmiş midir ya da hangi sınıflarda hangi düşünme becerileri kazanımlarda yer bulmuştur? Üst düzey düşünme becerileri, özellikle 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda hangi beceri alanlarının (dinleme, konuşma, yazma, okuma ve dilbilgisi öğretimi) kazanımlarına yansımıştır? Programda en fazla hangi üst düzey düşünme becerisine yönelik kazanım bulunmakta ve bunlar hangi sıklıkta yer almaktadır?’ sorularının cevabı da bu çalışma yoluyla araştırılmıştır. Buna göre; üst düzey düşünme becerilerinin hepsinin aynı düzeyde ve frekansta kazanımlara sindirilmediği elde edilen bulgulardan biri olmuştur. Eleştirel ve analitik düşünme ile yaratıcı düşünme becerileri kazanımlarda yer verilen başat düşünme becerileri olmuştur. Özellikle de dinleme etkinliklerinde edilgen bir dinleyiciden ziyade, etkin, dinlediklerine eleştirel bir gözle bakabilen, dinlediğini analitik süreçlere ayrıştırabilen, tüm bu süreçlerde yaratıcı yönünü kullanabilen bireyler/din-

leyiciler oluşturma yönünde kazanımlar bulunduğu sonucuna ulaşılmış, bu yöndeki bulguların başka çalışmaların bulguları ile de örtüştüğü görülmüştür (Çiftçi, 2007; Epçaçan, 2013, Hezen, 2009).

Özellikle gelişim psikolojisinin zihinsel gelişimle ilgili temel önermeleri bağlamında temel bilişsel süreçler göz önünde bulundurulduğunda programın özellikle 5-8. sınıflar için belirlenmiş kazanımlarında üst düzey düşünme becerilerine yönelik yapıların daha fazla yer aldığı yine bu araştırmanın temel bulguları içinde yer almıştır, bu veriler de tablolar halinde sonuç bölümünde gösterilmiştir. Gelişim psikolojisinin alanı, gelişimin asıl ilkeleri ve etkileyen faktörler göz önünde bulundurulduğundan öğrencilerin kişilik, ahlak, dil ve zihinsel gelişimi bağlamında düşünme becerilerinin gelişim psikolojisinin temel normları içinde ilgili sınıfların kazanımlarında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle bilişsel psikolojinin temel varsayımlarından olan öğrenilen bilginin yapılandırılması, önceki öğrenmelerin işe koşulması, bireylerin kendi öğrenme süreçlerinin farkında olması ve aktif bir şekilde katılması gibi yapılar kazanımların sınıf düzeyinde birbirini tamamlayarak ilerleyen unsurlarından olmuştur. Bu bulgular başka çalışmaların bulgularıyla bu noktada örtüşmektedir. Özdemir (1998) de, çalışmasında sınıf seviyesi yükseldikçe düşünme becerilerinin niteliğinin ve niceliğinin arttığını ortaya koymuştur.

Eğitim sürecinde öğrencinin merkezde olduğu, problem çözme yönteminin kullanıldığı süreçlerin meydana geldiği, öğretmenin rehberlik ettiği, öğretimde yer yer birincil veri kaynaklarından yararlanıldığı bir bakış açısının hâkim olduğu ilgili kazanımlarda üst düzey düşünme becerileri baskın olarak gözlemlenmiştir.

Hedeflerin dikey boyutunda yer alan özel amaçlar bağlamında ifadesini bulan kazanımlarda başta eleştirel ve analitik düşünme becerileri olmak üzere yaratıcı düşünme ve diğer düşünme becerileri yer bulmuştur. İhtiyaca dayalılık ve davranışa dönüklük ilkeleri çerçevesinde, kazanımların bahsi geçen düşünme becerilerini kazandıracığı sonucuna da ulaşılmıştır; çünkü programda bu becerilerin, alan yazındaki diğer çalışmaların ortaya koyduğu ve olması gerektiği şekilde, birbirini destekler ve tamamlar biçimde verildiği sonucuna ulaşılmıştır (Adair, 2000; Güneş, 2007; Kızılkaya ve Askar, 2009; Şahinel, 2002). Bütün bunlarla beraber, nadir olarak gözlemlenmekle beraber, bazı kazanımlarda sadece bir tek üst düzey düşünme becerisinin baskın olduğuna kanaat getirilmiş, onu destekleyen ve onunla birlikte anılması gereken becerilere yer verilmemiştir. Bu becerilerin öğrenme-öğretme sürecinde bu şekilde yapılandırılması sonuçlarına da ulaşılmış ve ilgili tablolara bu şekilde yansıtılmıştır.

Öğretim programlarının öğrenme-öğretme yaklaşımı yine üst düzey düşünme becerilerinin kazanımlar zemininde önem arz eden konulardan biridir. Özellikle yapılandırıcı yaklaşımın bilgiyi işleme anlamında yer alan öğrenme stratejileri, bilginin iyi şekilde organize edilmesi, öğrenilmiş bilgilerin yeni öğrenmelere aktarılması (elaboration/derinleştirme), üstbilgi gibi gelişim özelliklerine yer verilmesi bahsi geçen

kazanımlarında bu düşünme becerilerini destekleyeceği ve kazanımları bu beceriler bağlamında inşa edeceği öngörülebilir. Aynı şekilde, programda yer alan düşünme becerilerini geliştirme amaçlı tekniklerin, eğitim paradigmalarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak güncellenmesi ve günümüz modeline göre yenilenmesi gerekliliği de bu çalışma sonucunda gözlemlenen durumlardan biri olmuştur. Sadece etkinliklerin değil, ölçme değerlendirme de bu yönde düzenlenmesi gerekmektedir. Geniş ölçekli test uygulamalarında (PISA gibi) çoktan seçmeli soru formatının yanında farklı soru şekilleri de kullanılmaya başlanmıştır. Kısa yanıt gerektiren açık uçlu sorularla beraber çoklu yanıt seçmeyi gerektirenler, açık uçlu soruların kullanıldığı sınav formatları giderek daha fazla kullanım alanı bulmaktadır. Bu anlamda, öğrenmede üst düzey düşünme becerilerinin giderek önem kazanmasının bir sonucu olarak bu türden becerileri ölçmeye imkân sağlayacak ölçme araçları geliştirilirse, programda bulguların düşünme becerileri daha iyi bir şekilde geliştirilebilir.

Özerk, kendi kurgulamalarını yapan, bilgi edinmek için araştırmalar yapan ve bu bilgileri içselleştirerek kullanan öğrenci rollerinin sınıf ortamında etkin kılınması yine programdaki kazanımların üst düzey düşünme becerilerini ifade etmesinde ve anlamlı olmasında etkili olacak, programın amaçlarına ulaşmasını sağlayacaktır. Sınıfta estetik uyaranların rehberliğinde, çeşitli ve özgün düşüncelerin üretme, alternatif düşüncelerin varlığını sezdirme, problem çözme gibi düşünce eğitimi önceleyen etkinliklere yer verilerek, öğrencilerin bu etkinliklerde etkin bir şekilde rol almaları sağlanmalıdır (Sever, 2002 ve 2010)

Kazanımlarda öngörülen üst düzey düşünme becerilerinin sağlanmasının bir diğer önemli ayağı da eğitim-öğretim sürecinde öğrencilerde düşünmeyi sağlayacak öğretim materyallerinin işe koşulmasıdır. Söz konusu olan zihinsel problemin üstesinden gelmelerini sağlayacak ve soyut bilgiyi somutlaştırmalarına yarayacak materyallerin kullanılması kazanımların üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasına yönelik evrilmesinin yolunu açacaktır.

Öğrencilere düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebilecekleri öğrenme ortamını hazırlayan, öğrencilerin birbiriyle etkileşimini artıran, öğrencilerde başarmaya olan inanç ve duyguyu meydana getiren, demokratik, açık görüşlü, farklı fikirlerin özgürce ifade edildiği vb. öğrenme ortamları, kazanımların üst düzey düşünmelere olanak verecek bir diğer koşuldur. Bu öğrenme ortamlarının ustalıkla kurgulanması, istenen düşünme becerilerini kazandıracak ve geliştirecek yeterlikte öğretmenlerin yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır (Sever, 2002). Özellikle de yazılı anlatım çalışmaları eleştirel düşünmenin ve farklı fikirlerin oluşturulup ifade edilebileceği uygun ortamlar sağlaması açısından, eleştirel düşünme eğitiminde en temel bileşendir (Wade, 1995).

İfade edilen üst düzey düşünme becerilerinin bir kısmının bazı kazanımlarda iç içe ve birbirini tamamlayan ve/ya destekleyen bir şekilde verildiği yine araştırmanın bulgularına yansımıştır. Bu anlamda beceri alanlarında ifade edilen kazanımların

üst düzey düşünme becerilerini kazandırma ile ilgili öngörüler ifade edilirken incelemeye konu olan üst düzey düşünme becerilerinin birbiriyle yakın ilişkisi, birbirlerini destekleyen önermelere sahip oluşları, kapsamaları gibi unsurlar ve özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Böylece bir kazanımda benzer özellik ya da kapsayıcılık yapılarından yola çıkılarak kazanımlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Örneğin öğrenen bireyin kendi düşünme ve öğrenme sürecinin bilincinde olması ve bu bilinçle kendi öğrenme süreçlerini yeniden düzenlenmesi şeklinde kısaca tanımlanacak olan metabilşsel düşünme ile Ünver'in (2003), bireyin öğretme ya da öğrenme yöntemi ve düzeyine ilişkin olumlu olumsuz durumları ortaya çıkarmaya ve sorunları çözmeye yönelik düşünme süreci, şeklinde tanımladığı yansıtıcı düşünme becerisi bir arada değerlendirilmiş ve kazanımlar incelenirken bu şekilde bir betimleme yoluna gidilmiştir.

Yine aynı şekilde birçok tanımı olmasına rağmen problemlere yeni çözüm metodları sunan, özgün fikirlerin oluşmasını sağlayan bir düşünce biçimi genellemesiyle ifade edilen yaratıcı düşünme becerisiyle klasik düşünme kalıplarının ötesinde bilinen verilerin daha farklı şekilde işlenmesi ve yeni sonuçlar ortaya konulması şeklinde açıklanan lateral düşünme becerisi; yakınlık, kapsayıcılık, benzer önermelere sahip olma gibi etkenlerle bir arada düşünülmüş ve ilgili kazanımlar bu şekilde incelenmiştir.

Eleştirel düşünmenin ardışıklık içinde ve parçaları da göz ardı etmeden bütünü anlamlandırma becerisi olduğu önermesi bağlamında analitik düşünme becerisiyle olan bu ilişkisi yine kazanımlar incelenirken ve değerlendirilirken bir arada düşünülen bir başka durum olmuştur.

Okulun kişileri yaşama hazırlama gibi bir önemli özelliği olduğu düşünüldüğünde kalıcı öğrenmelerin temellerinin atıldığı eğitim-öğretim aşamasının ilk ve ortaokul olduğu gerçeği daha iyi anlaşılır. Bu aşamada öğrenmelerin kalıcı, sürdürülebilir olması şüphesiz öğretim uygulamalarının her aşamasında üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılması ile mümkündür. Çalışmanın amacında ifade edilen, kazanımların üst düzey düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilşsel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal) düşünme becerileri bağlamında ve bulgular ışığında öğrenme-öğretme ortamlarında bu düşünme becerilerini geliştirme yolları olarak şunlar yapılabilir:

1. Çok boyutlu düşünen bir aklın ürünü (Kırıçoğlu, 2002:167) olarak tanımlanan yaratıcılığın geliştirilmesinde özellikle dersin içeriği ve yapılandırılması şekline göre beyin fırtınası, yaratıcı problem çözme, örnek olay inceleme, altı şapka düşünme tekniği, kavram haritaları, görüş geliştirme gibi yaratıcı düşünmeyi merkeze alan ve geliştiren tekniklerden yararlanılmalıdır.

2. Özellikle okul öncesi ve ilkokul başta olmak üzere programlarında yaratıcı düşünme ile ilgili kazanımlar artırılarak yaratıcı dramaya daha fazla yer verilerek öğren-cilerdeki yaratıcı düşünme becerileri geliştirilebilir.

3. Tüm düşünme becerilerinin merkezinde yer alan eleştirel düşünme ve diğer üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, öğrenme sürecinde hem okulda hem okul dışında veli, öğretmen ve diğer paydaşların farkındalıklarının artırılması, bu konuda bilgilendirilmeleri, öğrencilerin kişilik özelliklerine göre bu düşünme becerileri yönünden desteklenmeleri bu becerilerin gelişmesinde önemli rol oynayacaktır.

4. Öğretmenlerin amaçları ve öğrencilerin de hedeflerine ulaşmaları bağlamında yansıtıcı ve metabilîş düşünmenin geliştirilmesi adına başta yansıtıcı tartışma etkinlikleri olmak üzere birçok yöntem uygulanabilir; “öğrenci yazıları yazma, yansıtıcı günlük tutma, gelişim dosyası hazırlama, kavram haritaları oluşturma, anlaşmalı öğrenme, kendini değerlendirme» (Kaya ve diğerleri, 2012-283) gibi yöntemler yansıtıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde etkili yöntemler olarak kullanılmalıdır.

5. Herkesin sahip olduğu bilgilerin farklı ve özgün bir şekilde işlenmesi ve ayrıcalıklı neticeler elde edilmesi bağlamında önemli bir düşünme becerisi olan lateral düşünme becerisinin geliştirilmesinde altı şapka düşünme, altı ayakkabılı uygulama ve altı değer madalyası teknikleri önemli katkılar sağlayacaktır.

Öneriler

1. Programda yer bulduğu ve programın imkân verdiği tespit edilen eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı (yansıtmacı) düşünme, analitik düşünme, metabilîşsel (üst bilişsel) düşünme, lateral (yanal) düşünme becerileri bağlamında ders kitaplarının ve diğer ders araç-gereçlerinin geliştirilmesi sağlanabilir.

2. 2018 Türkçe öğretim programı, eleştirel düşünme becerilerinin etkin kullanımına kapı aralayan beceri alanları ve kazanımlar ile donatılmıştır. Bu noktada, önemli faktör, bunların uygulayıcısı olan öğretmenlerdir. Öğretmenlerin bu konuda hem bilgi ve beceri olarak hem de motivasyon olarak desteklenmesi, öğrencilerde bu becerilerin gelişimi için hayati önem taşımaktadır.

3. Üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar, farklı ders ortamlarında da yürütülerek etkisinin incelenmesi şeklinde çalışmalar yapılabilir.

4. Öğretim programının taksonomik değerler ile ilgili yapısı, daha çok analiz, sentez basamaklarına dayalı olarak inşa edilmelidir.

Kaynaklar

- Adair, J. (2000). *Karar verme ve problem çözme*. (Çev: Kalaycı, N. Ed.: Atay, M.T.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslan, C. (2007). Research on self-perceptions of pre-service Turkish language teachers in Turkey with regard to problem solving skills. *International Journal of Social Sciences*, 2(4), 250-256.
- Aslan, C. (2009). Anadili Öğretmenlerinin Sınavlarda Sordukları Soruların “Yüksek Düzeyli Düşünme Becerileri”ni Geliştirmesi Bakımından İncelenmesi. II. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı*. 2-4 Temmuz 2009, Ürgüp.
- Aslan, C. (2010). Düşünme becerilerini geliştirici dil ve edebiyat öğretimi ortamları -bir eğitim durumu örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 127-152
- Aşkar, P. ve diğerleri (2005). Yeni öğretim programlarını inceleme ve değerlendirme raporu. <http://www.erg.sabanciuniv.edu>. Erişim Tarihi: [01.05.2018]
- Başar, H. (1998). Düşünce geliştirmeye yönelik öğretim. *Millî Eğitim Dergisi*, 140, 2-4.
- Chance, P. (1986). *Introduction: the thinking movement, thinking in the classroom: A survey of programs*. New York: Teachers College Press.
- Çiftçi, Ö. (2007). Aktif dinleme. *Millî Eğitim*, 176, 231-242.
- Demirel, Ö (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*, İstanbul: MEB Yayınevi.
- Demirel, Ö. (2002). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö (2002). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: PegemA yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitim sözlüğü* (4. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık
- Dewey R. A. (2007) *Psychology: An introduction*. California: Wadsworth
- Dewey, J. (1933). *How we think. A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: Heath and Company.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013(11).
- Ergüven, S. (2011). *Öğretmenlerin yansıtıcı düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Flavell, J. H. (1985). *Cognitive development* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Genç, S.Z. (2017). *Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması*. Ankara: PegemA Yay.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınları
- Güneş, F. (2013) *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Gürkaynak, İ., Üstel, F., ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel düşünme*, İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.

- Hezen, E. (2009). *İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nun öğelerinin öğretim programında yer alan temel becerileri geliştirmeye uygunluğu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İpşiroğlu, Z. (2002). *Düşünme korkusu*. Düşünmeyi öğrenme ve öğretmenin temelleri. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Lipman, M. (1994). *Thinking in education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırıçoğlu, O. T. (2002). *Sanatta eğitim, görmek, öğrenmek, yaratmak*. Ankara: PegemA.
- Kızılkaya, G., & Aşkar, P. (2009). "The Development of a Reflective Thinking Skill Scale Towards Problem Solving". *Eğitim ve Bilim*, 34(154), 82.
- Kurudayıoğlu, M. ve Çetin, Ö. (2015) Temel beceriler ve Türkçe öğretimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 1-19.
- Mayer, R.E. & Goodchild, F.M. (1990). *The critical thinker: Thinking and learning strategies for psychology students*. IA: WM. C. Brown: Dubuque.
- MEB. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı* (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB.
- Miles, M. B. ve Huberman A. M. (1994). *An Expanded sourcebook: Qualitative data analysis*. CA: Sage Publications.
- Moon, J. A. (2004). *A handbook of reflective and experiential learning theory and practice*. London: Routledge Flamer.
- Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve öğretme*. İkinci Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özdemir, E. (1998). *Eleştirel okuma*. Ankara: Ümit
- Royalty, J. (1995). The generalizability of critical thinking: Paranormal beliefs versus statistical reasoning. *The Journal of Genetic Psychology*, 156 (4),477-488
- Semerci, N. (2000). Kritik düşünme geliştirilebilir mi? *Yaşadıkça Eğitim*, 66, 30-34.
- Sever, S. (2002). Öğretim dili olarak Türkçenin sorunları ve öğretme-öğrenme sürecindeki etkili yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 11-22.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2010) Dil ve edebiyat öğretiminde kısa film ve karikatür. *Prof. Dr. Cahit KAVCAR Türkçe Öğretimi Çalıştayı*. 13-14 Mayıs 2010, Ankara
- Sungur, N.(1992). *Yaratıcı düşünce*. Ankara: Özgür Yayın Dağıtım.
- Şahinel, S. (2002). Eleştirel düşünme**. Pegem A Yayıncılık
- Tuncer, Ç (2010). Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama*, Temmuz, 34-50.

- Ünver, G. (2007). Yansıtıcı düşünme. Ö. Demirel (Ed.), *Eğitimde yeni yönelimler* (3. Basım), (137-148). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Üstündağ, T. (2014). *Yaratıcılığa yolculuk*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Wade, C. (1995). Using writing to develop and assess critical thinking. *Teaching of Psychology*, 22 (1), 24-28.
- Yenilmez, K. & Yolcu, B. (2007). Öğretmen davranışlarının yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkısı. *Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 95-105.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zorbaz, K. Z. (2014) Yazma eğitimi, (Ed. Muamber Yılmaz) *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi* (içinde, ss. 108-145), Ankara: PegemA Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

In our world where rapid and dizzying developments are taking place, there are changes occurring in every field. One of the important areas affected by these changes is education. Information-based changes and perceptions about information society have caused changes in the expectations of individuals from education. The change in the values during globalization and the new educational paradigm should be taken into account in studies related to education.

The changes in the theoretical framework of educational objectives and the findings of cognitive psychology have been reflected in every stage of education and have influenced the structure and achievements of the curriculum as an important element of education. Especially higher-order thinking skills as critical thinking, creative thinking, reflective thinking, analytical thinking, metacognitive thinking, lateral thinking skills have become necessity to be used during problem solving process.

In this context, the purpose of this study is to identify and explain the higher-order thinking skills in the common learning outcomes of Turkish Course Curriculum (grades 1-8); to present and discuss ways, techniques and suggestions to develop and improve higher order thinking skills.

Method

In this research, which was conducted to evaluate the learning outcomes and skills of Turkish Course Curriculum in terms of higher –order thinking skills, qualitative and quantitative research data collection tools were used together in a mixed design approach. The study was carried out by document scanning model; general explanations, basic skills and learning outcomes of the Turkish Curriculum (2018) for thinking skills were scanned. Screening is a research model centered on describing any known situation. In order to ensure the reliability of the study, the experts were consulted and

the topic was discussed together in the very beginning of the study. In this sense; three Turkish teachers, two classroom teachers and two program development experts were involved in the process of evaluating the learning outcomes in terms of higher-order thinking skills. The data were compared with each other to see if they showed consistency. The data obtained were interpreted in the context of related definitions. When scanning and examining the document, the consistency of the reviewers was centered in the study; as nature of qualitative researches requires. In addition, the literature has been reviewed to discuss both the research problem and the findings and the results of the research. Primary and secondary sources were reached during this screening process. The obtained data were grouped and descriptively analyzed and the identified thinking skills in the learning outcomes and related gains were presented. In addition, the findings obtained were classified into specific headings and analyzed by using the content analysis method.

Result and Discussion

It is well-known that the goal, which tries to get answer for the question of 'why do we teach?', is the final destination that we want students reach at. The instructional objectives can be expressed as the desired features to be acquired by the students and the changes that are expected to take place in the students' behaviors within the framework of the program. Skills and learning outcomes are designed in this context, and in this study, these learning outcomes, which are grouped in listening / watching, speaking, reading and writing skills, and the explanations made under the different headings were examined and analyzed. As a result, higher-order thinking skills, critical thinking, creative thinking, reflective thinking, analytical thinking, metacognitive thinking, lateral thinking were identified in the learning outcomes and their explanations to some extent, and some references to these thinking skills and structures that reveal these thinking skills were also included in the learning outcomes

At the end of the study it has been also found that higher-order thinking skills were reflected in some learning outcomes in a way that complement and support each other.

Additionally, in the framework of the principles of teaching such as; need-based and behavior-oriented approach, it was concluded that the learning outcomes would give opportunity to gain and improve the above-mentioned thinking skills.

Considering the fact that the school is an important factor in preparing individuals for life, the importance of primary and secondary school where the foundations of permanent learning is laid, is better understood. At this stage, permanent and sustainable learning can only be provided through developing higher order thinking skills at every stage of the teaching practice. Teachers are those who will ensure that these learning outcomes will be achieved in line with higher-order thinking skills. It will only be possible with the qualifications of teachers to make students gain and develop them and allow learning outcomes to be considered in this way. In this sense, gaining these higher-order thinking skills is closely related to the thoughts and attitudes of teachers, and their way of understanding and approach to this very important issue.